

KONTEKST HISTORYCZNY WYBRANYCH KOLOKACJI JĘZYKA CHORWACKIEGO

MAGDALENA BAER

Adam Mickiewicz University in Poznan

HISTORICAL CONTEXT OF SELECTED COLLOCATIONS IN THE CROATIAN LANGUAGE.

The aim of the paper is to present the analysis of selected verb-noun collocations with the node 'odluka' – 'decision'. The analysis was conducted on the basis of the 19th century newspaper articles published in Croatian newspapers from the period 1850–1899, collected in a digitalised format on the *Stare hrvatske novine* website. Historical forms are compared with the modern ones, excerpted from the HrWac Croatian language corpus. The second part of the 19th century is the time when Standard Croatian was being formed and the press was flourishing. This gave rise to the creation of the journalistic style which, alongside the administrative one, is believed to contain the greatest number of collocations, hence the choice of those two sources of data. The analysis of historical and modern forms has shown that there exist grammatical, orthographic, contextual, semantic and formal differences and these do not hinder the understanding of the text. The differences are negligent and stem from the evolution of the Croatian language, especially the shaping of the norm of the standard language.

Keywords: history of Croatian grammar, 19th century, history of collocations in Croatian language, collocations in modern Croatian language

WPROWADZENIE

Kolokacja to nieciągła jednostka języka, której znaczenie globalne wynika z budujących ją komponentów, ulegających jednak częściowej desemantyzacji, gdzie łączliwość komponentów w jej obrębie jest określana na podstawie frekwencji ich współwystępowania. Kolokacje dzieli się na kilka grup, np. pod względem formy gramatycznej komponentów. Najczęściej występującymi są: rzeczownikowo-przymiotnikowe – wielokrotnie spełniające role terminów, czasownikowo-rzeczownikowe, rzeczownikowo-liczebnikowe itd. Kolokacje czasownikowo-rzeczownikowe (werbo-nominalne) są przedmiotem analizy przedstawionej w niniejszym artykule.

Kolokacje bada się najczęściej w ich współczesnym aspekcie. Analiza historyczna jest utrudniona ze względu na brak dostępności źródeł językowych w formie zdigitalizowanej, najbardziej adekwatnej do badań korpusowych. Metoda korpusowa w badaniach językoznawczych jest jedną z najlepszych, jeśli chodzi o analizę konstrukcji analitycznych, a do takich zalicza się kolokacje. Z badawczego punktu widzenia należy jednak zwrócić uwagę na to, jakie historyczne konteksty odnoszą się do współczesnych zjawisk językowych. Również w przypadku kolokacji, które przez językoznawców są analizowane od lat 50. XX wieku i ciągle są uznawane za zjawisko nie w pełni przebadane. Historia kolokacji jest bardzo ważnym elementem prac nad nieciągłymi jednostkami języka, ale nadal rzadko realizowanym przez badaczy.

CELE, METODA I ŹRÓDŁA

Celem artykułu jest przedstawienie historycznego kontekstu wybranych kolokacji werbo-nominalnych w języku chorwackim i odniesienie uzyskanych informacji do sytuacji współczesnej. Jednostkami języka zawartymi w niniejszej analizie są kolokacje z rzeczownikowym komponentem chorw. *odluka* – pol. *decyzja*. Analiza ma na celu wykazanie ewolucji form analitycznych, a także wyjaśnienie czy współcześnie i historycznie rzeczownik *odluka* tworzy kolokacje z takimi samymi czasownikami, czy zmieniły się pola semantyczne, jakie czasowniki były historycznie i są współcześnie najbardziej frekwencyjne przy budowie kolokacji właśnie z tym komponentem rzeczownikowym, czy kolokacje były tworzone z czasownikami współcześnie nieaktywnymi już w języku chorwackim.

Źródłem ekscerpcji materiału historycznego są gazety chorwackie z drugiej połowy XIX wieku zebrane na portalu *Stare hrvatske novine* (SHN) – pol. *Stare chorwackie gazety*, który dokumentuje większość wydawanych w Chorwacji gazet od końca XVIII wieku do lat 40. XX wieku. Dzięki ich zdigitalizowanej formie możliwe jest wyszukanie połączeń wyrazowych, które można uznać za potencjalne kolokacje, gdyż spełniają kryteria nieciągłych jednostek języka i syntaktycznie budują określone formy wielowyrazowe. Teksty publikowane w XIX-wiecznych gazetach są zaczątkiem stylu dziennikarskiego, który obecnie jako styl funkcjonalny języka chorwackiego, jest obok stylu administracyjnego uznawany za najbardziej obfitujący w konstrukcje analityczne (Blagus Bartolec 2017: 286). Ważne jest też z punktu widzenia rozwoju stylu funkcjonalnego sprawdzenie, czy formy analityczne były obecne w tekstach prasowych od samego początku ich powstawania, czy pojawiły się później, w miarę rozwoju dziennikarstwa i zmian językowych, dzięki którym można osiągnąć większą precyzję wypowiedzi, co z kolei jest ważnym elementem współczesnego rynku wymiany informacji. Może się wydawać, że dawniej

ważniejsze było samo przekazanie treści, nie zaś forma językowa komunikatu. Obecnie istotne jest, by komunikat zawierał konkretne cechy językowe i spełniał wymogi określone w cechach stylu funkcjonalnego oraz precyzyjnie przekazywał informacje.

Z uwagi na to, że trudne jest uzyskanie współczesnego korpusu skupiającego jedynie teksty dziennikarskie (możliwe byłoby samodzielne zbudowanie korpusu z wydań archiwalnych poszczególnych tytułów prasowych, jednak jest to praca do wykonania w ramach działań projektowych), źródłem ekscerpcji współczesnego materiału językowego w postaci kolokacji o największej frekwencji w języku chorwackim był korpus języka chorwackiego *HrWac*, z którego została utworzona konkordancja pokazująca kolokacyjne połączenia rzeczownika *odluka* z różnymi leksemami czasownikowymi. Korpus *HrWac* zawiera również teksty dziennikarskie, co przyczyniło się do wyboru tego źródła. Wyselekcjonowane zostały kolokacje czasownikowo-rzeczownikowe, które w toku analizy zostały porównane z formami wyekscerpowanymi ze starych gazet. Wybór leksemu *odluka* i jego kolokacji został dokonany ze względu na budowanie przez ten rzeczownik wielu różnorodnych form wielowyrazowych oraz jego wysoką frekwencję we współczesnych tekstach dziennikarskich. Selekcja zaś okresu, w którym powstawały analizowane teksty, jest związana z historycznym rozwojem języka chorwackiego, gdyż to właśnie w II połowie XIX wieku dokonywały się największe zmiany dotyczące jego standaryzacji, mające ogromny wpływ na formę współczesnego chorwackiego języka standardowego oraz pojawiło się wiele tytułów prasowych i zaczął kształtować się styl dziennikarski języka chorwackiego.

STARE HRVATSKE NOVINE – PORTAL DIGITALIZIRANIH NOVINA

Portal *Stare hrvatske novine* (SHN) znajduje się na stronie Biblioteki Narodowej i Uniwersyteckiej w Zagrzebiu. Można tam odnaleźć większość chorwackich gazet z lat 1789–1945. Wszystkie są w zdygitalizowanej formie, a teksty zostały zdeponowane nie tylko w postaci skanów, ale również w formacie tekstowym z możliwością hasłowego przeszukiwania. Źródło funkcjonuje od 2010 roku i zostało sfinansowane przez Ministerstwo Kultury Republiki Chorwacji w ramach projektu *Hrvatska kulturna baština* (Chorwackie Dziedzictwo Kulturowe).

Najczęściej pojawiającymi się tytułami prasowymi w portalu *Stare hrvatske novine*, z których została dokonana ekscerpcja materiału językowego są: *Narodne novine* (NN), *Dom i svijet* (DiS), *Naša sloga* (NS), *Primorac* (P), *Zatočnik* (Z), *Carsko-krajlevske službene narodne novine* (CKSNN) itd.

KOLOKACJE Z KOMPONENTEM RZECZOWNIKOWYM *ODLUKA* WE WSPÓŁCZESNYM JĘZYKU CHORWACKIM

Z korpusu *HrWac* wynika, że współcześnie rzeczownik *odluka* jest bardzo produktywny pod względem tworzenia kolokacji z czasownikami. Wyekscerpowanych kolokacji nie można podzielić na grupy semantyczne, gdyż pomiędzy jednostkami zachodzą tylko drobne różnice znaczeniowe, co wynika z charakteru kolokacji jako konstrukcji, których komponenty czasownikowe ulegają częściowej desemantyzacji, a komponent rzeczownikowy semantycznie właściwie pozostaje bez zmian. Tylko więc na podstawie czasownika można odczytać niuanse znaczeniowe. Komponent rzeczownikowy pozostaje niezmienny i rozszerza swoje znaczenie na zdesemantyzowany czasownik.

Z korpusu *HrWac* wyekscerpowane zostały kolokacje o najwyższej frekwencji we współczesnym języku chorwackim i są to:

donijeti odluku 10,421¹, donositi odluku 10,358, prihvatiti odluku 7,071, usvojiti odluku 6,807, potvrditi odluku 6,644, utjecati odluku 7,401, utjecati (na) odluku 7,401, pasti odluka 7,051, poštovati odluku 6,982, poništiti odluku 6,775, promjeniti odluku 6,616, čekati odluku 6,368, komentirati odluku 6,301, žaliti se na odluku 6,170, objaviti odluku 6,140, odluka ovisi / ovisi o odluci 6,069, podržati odluku 6,056, obrazložiti odluku 6,013, provoditi odluku 5,605, ukinuti odluku 5,897, očekivati odluku 5,892, utvrditi odluku 5,882, smatrati odluku / odlukom 5,859, pozdraviti odluku 5,846, odgoditi odluku 5,833, povući odluku 5,801, provesti odluku 5,792, odluka se temelji 5,754, prepustiti odluku 5,703, stajati u odluci / stajati odluka 5,685, odnositi odluku 5,595, potpisati odluku 5,499, poštivati odluku 5,496, preispitati odluku 4,495, odrediti odluku 5,419, mijenjati odluku 5,358, navoditi odluku 5,299, iznenaditi se odlukom 5,258, navesti odluku 5,245, izazvati odluku 5,229, ticati se odluke 5,172, kazati odluku 5,171, utvrđivati odluku 5,168, sudjelovati u odluci 5,158, propisati odluku 5,130, spomenuti odluku 5,068, tražiti odluku 5,025.

Powyżej wymienione zostały tylko te połączenia wyrazowe, których współczynnik współwystępowania był wyższy niż 5, gdyż jest to granica, poniżej której połączenie wyrazowe niekoniecznie musi być kolokacją, a zupełnie przypadkowym współwystępowaniem leksemów wynikającym z sąsiedztwa poszczególnych wyrazów w zdaniu. Kryteria współwystępowania, frekwencji i ustalenia połączenia komponentów są bardzo ważne przy określaniu połączeń wyrazowych jako kolokacji.

¹ Liczba znajdująca się przy danej kolokacji to liczba współwystępowania, określająca też współczynnik frekwencji.

KONTEKST HISTORYCZNY WYBRANYCH KOLOKACJI JĘZYKA CHORWACKIEGO

Zjawisko kolokacji nie jest niczym nowym w językach syntetycznych, jednak kiedy pojawiły się pierwsze połączenia wyrazowe spełniające wskazane kryteria, trudno jest określić. By zbadać kolokacje potrzebne są teksty pisane, z których można w sposób automatyczny lub półautomatyczny wyekscerpować połączenia wyrazowe o najwyższej częstotliwości. W niniejszej analizie zostało zaproponowane badanie na podstawie form współczesnych, które następnie zostaną lub nie zostaną potwierdzone w tekstach historycznych. Jest to niejako odwrócona metoda, która pozwala na odnalezienie tylko tych form, o których wiemy, że istnieją. Odnalezienie form innych niż współczesne w tekstach historycznych charakterystycznych dla danego okresu w rozwoju języka wymagałoby przeanalizowania większej liczby tekstów, a te nie zawsze są obecnie dostępne. Jednak dzięki wspomnianej analizie można częściowo uzyskać informacje, czy współcześnie występujące kolokacje były obecne w badanym okresie, co pozwala choć do pewnego stopnia poznać występujące dawniej połączenia wyrazowe.

Na XIX wiek przypada w Chorwacji wielki rozwój prasy. Gazety były wydawane jako teksty opiniotwórcze, z którymi liczyła się opinia publiczna. Zwykle to one kierowały postępowaniem mieszkańców w kwestiach politycznych, gospodarczych i społecznych (Mokris 2011: 128). W II połowie XIX wieku pojawia się coraz więcej, donoszących o bieżących wydarzeniach dzienników, zróżnicowanych tematycznie i nie mających naukowego charakteru, ale omawiających bieżące problemy polityczne i prawne. Dlatego ważnym elementem tekstów dziennikarskich stała się precyzja, która wielokrotnie przyczynia się do stosowania w tekstach form analitycznych, m. in. kolokacji (Loewe 2010: 184).

Słowo pisane sprzyja wykorzystaniu połączeń wyrazowych, gdyż w sposób dogłębny pozwala wyrazić przekazywaną treść. Pojawienie się więc w XIX wieku coraz większej liczby tekstów pisanych, nie będących tekstami religijnymi, naukowymi czy literackimi, dostępnych dla szerszej grupy odbiorców, dało też możliwość do pojawienia się w nich coraz większej liczby utartych połączeń wyrazowych, które nie miały metaforycznego czy idiomatycznego charakteru. Powstawanie coraz większej liczby tekstów nieliterackich, wymagających precyzji przekazywania informacji, dało początek nowym formom językowym takim jak np. kolokacje będące konstrukcjami analitycznymi (Burska 2014: 83). Na podstawie analizy tekstów można zauważyć, że formy kolokacyjne rzeczywiście częściej widnieją w tekstach o charakterze prawnym lub informacyjnym, rzadziej w artykułach literackich lub dotyczących bieżących wydarzeń społecznych, bo i takie artykuły można odnaleźć w gazetach z tego okresu na portalu *Stare hrvatske novine*. Najwięcej jednostek nieciągłych pojawiało się w czasopiśmie *Narodne*

Novine i *Carsko-kraljevske službene narodne novine*, które w badanym okresie miały charakter oficjalnych wydawnictw rządowych².

KOLOKACJE Z KOMPONENTEM *ODLUKA* W XIX-WIECZNYCH TEKSTACH PRASOWYCH

Analiza kontekstu historycznego kolokacji została dokonana na podstawie połączeń kolokacyjnych leksemu *odluka*. Leksem ten pojawia się w wielu współczesnych połączeniach kolokacyjnych, ale dość często występuje również w tekstach XIX-wiecznych. Na portalu *Stare hrvatske novine* odnaleziono ponad 18 tys. artykułów z lat 1850–1899, w których pojawił się analizowany leksem. Do analizy wybrano sto pierwszych przykładów zdań, w których stwierdzono połączenie kolokacyjne. Wśród zebranych kolokacji pojawiły się:

čekati (na) odluku, činiti odluku, djelovati na odluku, donjeti odluku, donositi odluku, dostavljati odluku, dovesti pred odluku, deržati odluku, dobiti odluku, izdati odluku, izdvajati odluku, iziskivati odluku, izjaviti odluku, iznjeti odluku, izustiti odluku, izreći odluku, izručiti odluku, iztaknuti odluku, izvesti odluku, javljati (javiti) odluku, naimenovati odlukom, odgoditi odluku, odobriti odluku, određivati (odrediti / odreljiti) odluku, opozvati odluku, osvrtati se na odluku, pobijati odluku, podnjeti na odluku, pospješiti odluku, poticati (na) (potaknuti) odluku, potvrditi odluku, povrediti odluku, pozdraviti odluku, predati odluku, preporučivati odluku, prepuštati odluku, pribaviti odluku, pribiti odluku, pridržavati odluku, prihvatiti odluku, primiti odluku, priobčiti odluku, probditi odluku, pročitati odluku, proglasiti odluku, promjeniti odluku, proobići odluku, sadržavati odluku, saznati za odluku, sažalivati odluku, slaviti odluku, spriječiti odluku, stvarati (stvoriti) odluku, štovati odluku, tražiti odluku, ubrzati odluku, učiniti odluku, ukinuti odluku, uništiti odluku, ustanoviti odluku.

Praktycznie wszystkie wyekscerpowane z XIX-wiecznych tekstów prasowych kolokacje znajdują potwierdzenie również współcześnie. Pojawiają się jednak liczne różnice pomiędzy historycznym a obecnym stosowaniem wspomnianych nieciągłych jednostek języka. Różnice można podzielić na kilka kategorii: gramatyczne, ortograficzne, kontekstowe, semantyczne i formalne.

RÓŻNICE GRAMATYCZNE

Do tej kategorii zaliczone zostały te kolokacje, które względem swoich współczesnych odpowiedników zawierają inne cechy gramatyczne, jak m. in. odmienną rekcję czasownikową, np.

² Obecnie *Narodne Novine* to dziennik promulgacyjny Republiki Chorwacji.

XIX wiek	Współcześnie
Profesori prispjeli su već ovamo, te čekaju na odluku nyregyhazkoga sudbenoga stola. (NN 1882) ³	Dodaje kako sada ostaju na početnim pozicijama prema sporazumu iz 2007. te čekaju odluku Upravnog suda koja će im dati odgovor na pitanje jesu li obvezni izdati obvezujuću ponudu. (net.hr 2013)
Kat. 1.* primjećuje, da je ovaj dopis čeka dva tri tjedna na konačnu odluku uredničku, bi li ga objaviti; no buduć (...). (NN 1868)	Mi smo spremni za raspuštanje Vijeća i čekamo odluku Vlade. (ZL 2013)

Hrvatski jezični portal (HJP) notuje współcześnie czasownik *čekati* z rekcją bezprzyimkową, natomiast w korpusie *HrWac* pojawiają się także przykłady z rekcją przyimkową *čekati na*. Przykłady te są jednak w mniejszości, gdyż widnieje tu tylko 60 przykładów zdań i jest ich dziesięciokrotnie mniej niż kolokacji *čekati odluku*. Kolokacja *čekati odluku na* występuje także w tekstach prasowych, np.: *Točno je da je primamljivo ne čekati na odluku žalbenog suda, nego požuriti se s ovrhom* (liderpress.hr 2013).

Problemem gramatycznym, który uwidacznia się w badanych XIX-wiecznych konstrukcjach czasownikowych w odniesieniu także do rekcji czasownikowej jest używanie form przyimkowych i bezprzyimkowych, co zmienia znaczenie stosowanego czasownika. Przykładem może być czasownik *podnijeti*, który może występować także z przyimkiem *na*, za każdym razem jednak jego znaczenie jest inne. Czasownik *podnijeti* bez przyimka oznacza ‘złożyć’ w przypadku kolokacji *podnijeti odluku* – ‘złożyć decyzję’ w odniesieniu do decyzji pisemnej. Natomiast *podnijeti na odluku* oznacza ‘oddać do decyzji’, czyli złożyć dokument do decyzji konkretnego człowieka lub urzędu, np. (...) *kojom je bio odbijen ima se čitava stvar podnieti na odluku ministru financiah* (...) (NN 1888).

RÓŻNICE ORTOGRAFICZNE

W XIX wieku Chorwaci ustalali dopiero normę ortograficzną swojego współczesnego języka i jest to widoczne w badanych tekstach. Wynika z tego, że również w kolokacjach pojawiają się zmiany zapisu. Jest to m. in. odmienne niż współcześnie ortograficzne oznaczenie refleksu *jat* w wymowie ijekawskiej jako *ije*, co w analizowanym okresie nie było jeszcze ustalone. W jego

³ Wszystkie przykłady zostały wyekscerpowane z portalu *Stare hrvatske novine* dla kolokacji historycznych oraz z korpusu *HrWac* dla kolokacji współczesnych, a podane w nawiasach dane pełnią jedynie funkcję pomocniczą i mają wskazać datę publikacji tekstu i tytuł prasowy. W przykładach została zachowana oryginalna pisownia i trudno ocenić, czy błędy pojawiające się w poszczególnych zdaniach, to zamierzony zapis, czy z punktu widzenia współczesnego użytkownika, błędy literowe.

miejsce wielokrotnie pojawia się będące wcześniej w użyciu *ie* (Selak 2007: 135). Różnice zapisu są widoczne nie tylko w leksemach będących komponentami kolokacji, ale także w innych pozycjach w analizowanych zdaniach, np.:

XIX wiek	Współcześnie
U ostalom čini se, da će skori dani svako <i>donieti odluku</i> . (NN 1870)	Obavijest o proizvodu, koja prati proizvod i dostupna je potrošaču, sadrži bitne podatke iz članka III. stavka 4. ovoga Zakona koji su, ovisno o kontekstu i okolnostima slučaja, potrebni prosječnom potrošaču kako bi mogao <i>donijeti odluku</i> o kupnji. (Zakon.hr 2013)
(...) kojom je bio odbijen ima se čitava stvar <i>podnieti na odluku</i> ministru financijah (...). (NN 1888)	Volonteri primaju nagrade, liječnici i medicinsko osoblje se trude, ali nadležno ministarstvo još uvijek razmišlja treba li (može li financijski) <i>podnijeti odluku</i> da se lijekovi koji usporavaju razvoj i ublažavaju posljedice Alzheimerove bolesti uvrste na popis besplatnih lijekova. (Alzhimer.hr 2013)

Zmiany ortograficzne wynikały ze zmian fonetycznych. Przykładowo, stosowano odmienny od współczesnego zapis ortograficzny, jak np. zapis głoski *d'* jako *lj*, nie zaś jak było przyjęte w XIX wieku jako *dj*, np.: (...) *o se s pozivom na rečenu odluku odredjuje za dan 26. lipnja t. g. u 9 satih prije podne u uredovnici ovoga sudbenoga stola druga dražba s time* (...) (NN 1866). Współcześnie czasownik brzmi *određivati* i jest bardzo słabo produktywny, jeśli chodzi o tworzenie kolokacji *određivati odluku*. W *HrWac* ta konstrukcja występuje tylko trzykrotnie, np.:

XIX wiek	Współcześnie
(...) <i>to e odreljuje</i> porivom nn gorsrečonu <i>odluku</i> draga dražba na dan 11. siečfca 1873. u 9 catih prije podne n obćinskoj kući u Boboti (...) (NN 1864)	(...) banke u čijem su vlasništvu često <i>određuju odluku</i> poslovnih partnera o trgovanju s tim bankama (...) (entereurope.hr 2013).

Zapis asymilacji głosek pod względem dźwięczności również uległ zmianie w niektórych przypadkach. W zaprezentowanych przykładach uwidacznia się problem braku ubezdzwięcznienia *z* do *s* oraz braku udźwięcznienia *b* do *p*, np.:

XIX wiek	Współczesnie
(...) kako jo on nedužan a ja laza i b ... <i>iztaknuo</i> neku <i>odluku</i> požezškoga sudbenoga stola (...) (Narod Zagreb 1872)	U većini naselja općine postavljena su dječja igrališta, općina pomaže rad udruga kojih na našoj općini ima dosta, a <i>posebno ću istaknuti odluku</i> vijeća o osnivanju dječjeg vrtića i uređenje zgrade za potrebe naših najmlađih stanovnika. (Rešetari 2013)
<i>Odluku</i> valja učestnikom <i>priobćiti</i> načinom propisanim u §. 52. §* 56. (NN 1991)	Prije dva dana smo vas izvijestili i <i>priopćili odluku</i> o novoj upravi, a sada smo vam doveli trojicu izabranih da vam ih predstavimo i da kažu koju riječ o sebi i programu (...). (SD 2013)

Zapis *r* zgłoskotwórczego jako *er* więc w formie ze zwokalizowaną samogłoską był taki jak w formach dialektalnych kajkawskich. Ten zapis był w okresie iliryzmu – chorwackiego odrodzenia narodowego, normą utwierdzoną dzięki ortografii Josipa Partaša pt. *Pravopis ilirskoga jezika. Izdan od Josipa Partaša* wydanej w 1850 roku (Holjevac 2014: 159).

XIX wiek	Współczesnie
<i>Odluku deržim</i> u ovom obzira za bolju od adrese, ako bi se u odluci to izreklo, da ugarski sabor neželi, da se Hervati na temelja zak. 1848.g. od postojeće vlasti ovamo pozovu, nego da želi, (...) (NN 1861)	A sami igrači u rukama <i>drže odluku</i> kako će igrati, ovisno o raspoloženju... (SD 2013)

Różnice gramatyczne i ortograficzne wynikają najprawdopodobniej ze wspomnianej już wyżej nieustalonej normy chorwackiego języka standardowego, która w II połowie XIX wieku kształtowała się pod wpływem licznych dyskusji filologów. *Walka szkół filologicznych*, gdyż tak nazywana bywa wspomniana dyskusja, zakończyła się ‘zwycięstwem’ tzw. *wukowców*, czyli zwolenników stosowania także dla języka chorwackiego normy wypracowanej przez Vuka Karadžicia dla języka serbskiego, co było politycznie uzasadnione dla części chorwackiej inteligencji pragnącej utworzenia chorwacko-serbskiej wspólnoty narodowej, zwłaszcza po uzyskaniu przez Serbię niepodległości po pokoju berlińskim w 1878 roku (Oczkova 2006: 222). Same różnice w zapisie ortograficznym są zależne także od tytułu prasowego, gdyż poszczególne gazety reprezentowały często określoną opcję polityczną, co uwidaczniało się także w języku. Wpływ na pisownię miał też region, w którym wydawana była dana gazeta, gdyż często język w poszczególnych regionach Chorwacji nie ulegał łatwo standaryzacji głoszonej przez filologów czy polityków.

RÓŻNICE KONTEKSTOWE

Użycie kolokacji w danym kontekście jest ważne z punktu widzenia nauczania języków obcych, gdyż właśnie dzięki określeniu kontekstu uczącemu się języka łatwiej jest zapamiętać konieczność stosowania danej konstrukcji w konkretnej sytuacji językowej (Ordulj 2018: 141). Zmiana kontekstu wynikająca z perspektywy czasowej może nie sprawi obecnie problemu glottodydaktycznego, ale uzmysłowi ewolucyjność form językowych, a także pozwoli na zrozumienie powstania innych konstrukcji reprezentujących określony kontekst. Przykładem tutaj może być czasownik *pribaviti*, który dziś przypisany jest raczej do stylu potocznego, a w XIX wieku pojawiał się w tekstach prasowych w kontekstach odnoszących się do wypowiedzi oficjalnych i tworzył kolokację *pribaviti odluku*: *Tu vladinu odluku imade se pribaviti občinskom zastupstvu, (...)* (Hrvat Gospić 1895). W *HrWac* pojawia się kilka przykładów zawierających tę kolokację, choć nie uwidacznia się wskazywana w HJP potoczność czasownika, bo kolokacja występuje też w oficjalnych komunikatach prasowych, np. *Svojestvo političkog zatvorenika može se, ako nije moguće pribaviti odluku iz stavka 4. ovoga članka, priznati na temelju obrazloženog mišljenja Hrvatskog društva političkih zatvorenika, koje se u tom slučaju smatra dokaznim sredstvom.* (hinet.hr 2013). Styl potoczny w cytatach wypowiedzi polityków jest już widoczny: *Nikamo ne idem dok Sabor ne da suglasnost. Neka pribave suglasnost ili neka me uhapsu. Meni odgovara i jedno i drugo. Ako nisu pribavili odluku, mogu primijeniti silu. Ja sam spreman i na to kao jedan nemoćni građanin – rekao je Glavaš.* (Jutarnji list 2013). Pojawia się tu jednak zmiana kontekstu samego czasownika *pribaviti* nie zaś całej kolokacji.

RÓŻNICE SEMANTYCZNE

Zmiana znaczenia poszczególnych kolokacji względem występujących współcześnie konstrukcji nie jest częsta. Prawdopodobną przyczyną takiego stanu rzeczy jest stałość stosowania określonej jednostki języka w konkretnym znaczeniu, a kiedy potrzebna jest zmiana znaczenia następuje też zmiana komponentów tworzących daną kolokację. XIX-wieczna kolokacja *izručiti odluku* współcześnie jest realizowana jako *javiti / javljati odluku*. Sam zaś czasownik *izručiti* w swoim słownikowym znaczeniu ‘wydawać, np. jeńców, czy wydawać coś do ręki’ nie tworzy kolokacji w znaczeniu ‘wydawać decyzję’. Tę rolę semantyczną przejął czasownik *javiti / javljati* czy w bardziej abstrakcyjnym znaczeniu *izdati / izdavati*. Różnica polega tu więc na fizycznym wykonaniu samej czynności ‘wydawania’.

RÓŻNICE FORMALNE

Wspomniana powyżej zmiana komponentów w celu zmiany znaczenia jest najczęstszą przyczyną różnic formalnych pojawiających się pomiędzy XIX-wiecznymi a współczesnymi kolokacjami. Kolejnym powodem zamian są pojawiające się neologizmy, które wchodząc w skład kolokacji przyczyniają się do zwiększenia jej precyzyjności, a to jest jedną z głównych cech charakterystycznych tych konstrukcji analitycznych. Zmiany formy np. czasownikowej wynikają także ze zmniejszenia frekwencji danych jednostek językowych w określonych okresach rozwoju języka i przechodzenia ich do sfery archaizmów lub regionalizmów, co sprawia, że występowanie tych jednostek we współczesnych połączeniach wyrazowych jest mało prawdopodobne. Jest nim np. czasownik *pospješati*, który dziś uchodzi za regionalizm, a w standardzie zwiększył frekwencję przy tworzeniu analizowanej kolokacji czasownik *ubrzeni*. Oba czasowniki występowały w XIX wieku i pojawiały się w analizowanych tekstach, np. *da jo neodlučnost carigradske konferencije pospješila odluku srbskih državnikah* (NN 1885); *Slučaj Greytowaa i uvrieda barjaku englezkom u onoj priliki učinjena reka o bi, da je odluku ubrzeni* (C-KSNN 1854). Dziś *pospješiti* nie tworzy kolokacji z rzeczownikiem *odluka* a *ubrzeni* pojawia się rzadko: (...) *što je vjerojatno ubrzeni odluku o našem povratku u gluho doba noći*, (...) (Večernji list 2013).

Osobną grupę kolokacji w tej kategorii tworzą konstrukcje, które dziś według danych korpusowych mają bardzo niską frekwencję, ale w badanym XIX-wiecznym materiale pojawiają się w tej samej lub nieco zmienionej formie. Przykładem takiej kolokacji może być jednostka *saznati (za) odluku*. Opcjonalne występowanie przyimka *za* da się zauważyć już w analizowanych tekstach XIX-wiecznych, np. *Saznavši za ovu odluku republikanska unija sastane se na dogovor*, (...) (NN 1885), jak i współcześnie, np.: *Vjerojatno su tu komisiju i osnovali nakon što su saznali za odluku suda* (P 2013). Jest to wynik zróżnicowania znaczenia czasownika *saznati* w rekcji bezprzyimkowej jak i przyimkowej z *za* lub *o* – te dwa warianty z przyimkami są mało zróżnicowane znaczeniowo, ale wariant *saznati o odluci* współcześnie praktycznie nie występuje. W korpusie pojawiły się tylko dwa przykłady na jego zastosowanie, np.: *U svojoj obrani optuženi je kazao da je toga dana bio posebno ljut jer je na katstru u Općini saznao o odluci svoga brata* (SD 2013). Można wysnuć wniosek, że forma ta jest raczej formą potoczną i znacznie mniej liczną, jeśli wziąć pod uwagę łączliwość czasownika *saznati*. Podobna sytuacja dotyczy występującej w XIX-wiecznych tekstach kolokacji *dovesti pred odluku*, która współcześnie praktycznie nie występuje. W korpusie *HrWac* pojawia się tylko raz: *da ih je vlasnik toga lista Ivan Balentoviæ doveo pred odluku – ili da se odreknu polovice neisplaćenih honorara*

za 2003. godinu ili više neće biti suradnici toga lista (hnd.hr 2013). W analizowanym materiale pojawiło się kilka kolokacji z rzeczownikiem *odluka*, które współcześnie nie występują w korpusie, choć same czasowniki pojawiają się w HJP i w korpusie, np. *sažalivati: (...) on sažaljiva istu odluku, (...)* (NN 1851).

PODSUMOWANIE

Materiał językowy, podlegający analizie stanowiły kolokacje występujące w XIX-wiecznych tekstach prasowych opublikowanych na portalu *Stare hrvatske novine*, które zostały porównane z występującymi współcześnie nieciągłymi jednostkami języka. Z uwagi na wielość występujących kolokacji czasownikowo-rzeczownikowych do analizy zostały wybrane kolokacje tworzone z użyciem komponentu rzeczownikowego *odluka*. Przeanalizowano 63 kolokacje występujące współcześnie i 48 historycznych. Większość z nich nie różniła się między sobą, więc głębszej analizie podlegały tylko te, które wykazywały różnice wynikające ze zmian językowych pojawiających się w historii chorwackiego języka standardowego. Różnice, które zostały zaobserwowane można podzielić na pięć grup: gramatyczne, ortograficzne, kontekstowe, semantyczne i formalne.

Zaobserwowane zmiany gramatyczne i ortograficzne okazały się być typowe dla XIX wieku oraz okresu standaryzacji chorwackiego języka literackiego i zauważalne bez doszukiwania się ich współczesnych odpowiedników, gdyż głównie są związane z aspektami gramatycznymi i ortografią poszczególnych komponentów. Różnice semantyczne, kontekstowe i formalne nie są zauważalne bez bardziej szczegółowego porównania ich ze współcześnie występującymi formami, ponieważ dotyczą całej konstrukcji, a wprowadzane zmiany w połączeniu komponentów (różnice formalne) wymagają znajomości frekwencji występowania poszczególnych komponentów we współczesnym języku chorwackim.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można wysnuć wniosek, że większość współczesnych kolokacji występowała w XIX wieku i przetrwała do dziś w niezmienionej formie. Jedynie frekwencja występowania poszczególnych połączeń uległa zmianie – w jednych uległa zwiększeniu, w innych zaś zmniejszeniu. Mimo tego, że w XIX wieku styl dziennikarski dopiero się kształtował, kolokacje występowały w nim licznie, choć nie można jednoznacznie stwierdzić, czy z mniejszą lub większą frekwencją niż dziś. Były one natomiast tak samo różnorodne jak współcześnie.

REFERENCES

- Blagus Bartolec 2017:** Blagus Bartolec, Goranka. "Verbal Collocations in the Administrative Functional Style." *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, no 43 (2 / 2017): 285–309. [In Croatian: Blagus Bartolec, Goranka. „Glagolske kolokacije u administrativnome funkcionalnom stilu.” *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, no 43 (2 / 2017): 285–309.]
- Burska 2014:** Burska, Katarzyna. "Analytical Verb Constructions in Polish Weekly Journals." In Kudra, B. & Jachimowska, K. & Szkudlarek-Śmiechowicz, E., eds. *The Word in Contemporary Discourses: 67–84*. Lodz University Press 2014. [In Polish: Burska, Katarzyna. „Analityczne konstrukcje czasownikowe w polskich tygodnikach.” W: Kudra, B. & Jachimowska, K. & Szkudlarek-Śmiechowicz, E., red. *Słowo we współczesnych dyskursach: 67–84*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, 2014.]
- Hr Wac:** HrWac. *Croatian National Corpus*. https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=hrwac;align= (accessed 7.10.2023). [In Croatian: HrWac. *Hrvatski nacionalni korpus* (pristup 7.10.2023).]
- Holjevac 2014:** Holjevac, Sanja. "Linguistic Features of Starčević's Work Published by Karletzky Printing House in Rijeka." In Vrcic-Matalja, S. & Grahovac-Prazic, V., eds. *Šime Starčević and Croatian Culture in the 19th century: 153–168*. Gospić: University of Zagreb, 2014. [In Croatian: Holjevac, Sanja. „Jezične značajke Starčevićevih djela objavljenih u riječkoj tiskari Karletzky.” U Vrcić-Matalja, S. & Grahovac-Pražić, V., ur. *Šime Starčević i hrvatska kultura u 19. stoljeću: 153–168*. Gospić: Sveučilište u Zagrebu 2014.]
- HJP:** Institut of Croatian Language. *Croatian Language Portal*. <https://hjp.znanje.hr/> (accessed 28.09.2023). [In Croatian: Institut za hrvatski jezik. *Hrvatski jezični portal* (pristup 28.09.2023).]
- Loewe 2010:** Loewe, Iwona. "Analytical Constructions on Polish TV at the Beginning of the Second Decade of the 21st Century." *Stylistyka*, no 19 (2010): 177–188. [In Polish: Loewe, Iwona. „Konstrukcje analityczne w polskiej telewizji na progu drugiej dekady XXI wieku.” *Stylistyka*, nr. 19 (2010): 177–188.]
- Mokris 2011:** Mokris, Svjetlana. "Newspapers and Their Function in Social Community." *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, no 54 (4 / 2011): 115–130. [In Croatian: Mokriš, Svjetlana. „Novine i njihova uloga u društvenoj zajednici.” *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, no 54 (4 / 2011): 115–130.]
- SHN:** National and University Library in Zagreb. *Old Croatan Newspapers*. <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Search.aspx> (accessed 30.09.2023). [In Croatian: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. *Stare hrvatske novine* (pristup 30.09.2023).]
- Oczkowa 2006:** Oczkowa, Barbara. *Croatians and Their Language. From the History of the Codification of Literary Norms*. Krakow: Lexis, 2006. [In Polish: Oczkowa, Barbara. *Chorwaci i ich język. Z dziejów kodyfikacji normy literackiej*. Kraków: Lexis, 2006.]
- Ordulj 2018:** Ordulj, Antonia. "Noun Collocations at the Receptive Level in Croatian as a Foreign Language." *Jezik*, no 65 (2018): 140–156. [In Croatian: „Imenske kolokacije na prijamnoj razini u hrvatskom kao inom.” *Jezik*, no 65 (2018): 140–156.]

Selak 2007: Selak, Ante. "Problems with Central Croatian Jekavica During the Process of Setting the Norm for the Croatian Language in the 20th Century." *Fluminensia*, no 19 (1 / 2007): 115-140. [In Croatian: Selak, Ante. „Problemi središnje hrvatske jekavštine u normiranju hrvatskoga jezika u 20. stoljeću.“ *Fluminensia*, no 19 (1 / 2007): 115-140.]

MAGDALENA BAER, PHD

Adam Mickiewicz University in Poznan

 <https://orcid.org/0000-0003-2423-2087>